

11. Шелудько В.М. Фінансовий ринок: Підручник. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2008. – 535 с.

12. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. – К.: Центр наукових досліджень Національ-

ного банку України : Знання, 2011. – 504 с. – (Інституційні засади розвитку банківської системи України).

Надійшла до редколегії 18.10.14

Л. Лазебник, д-р екон. наук, доц., Н. Думенко, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОДЕРЖАНИЕ БАНКОВСКОГО ПРОЦЕНТА: ИСТОРИЧЕСКАЯ РЕТРОСПЕКТИВА

В статье осуществлен ретроспективный анализ основных взглядов на природу процента. Приведены различные обоснования происхождения процента, его роли в развитии кредитных отношений. Выделены его характеристики, которые необходимо учитывать в современных исследованиях банковского процента.

Ключевые слова: кредитные отношения, процент, банковский процент.

L. Lazebnyk, Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor, N. Dumenko, PhD Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ECONOMIC NATURE OF BANK INTEREST: HISTORICAL RETROSPECTIVE

This paper provides retrospective analysis of the main views on the nature percent of interest. Different justification interest origin, its role in the development of credit relations are summarized. Generalization of the main provisions of the various theories allowed distinguishing conditions that affect the current bank interest, including supply and demand for loan capital, the inflation rate, the discount rate of the central bank, the level of expected profit, the price of existing resources or the refusal of the price of liquidity etc. These positions are important in the further study of the bank interest and economic processes associated with it.

Keywords: credit relations, interest, bank interest.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014, 10(163): 40-46

УДК 336.71.078.3

JEL: G20; G28; G33; G34

В. Міщенко, д-р екон. наук, проф.

Національний банк України, Київ,

С. Міщенко, д-р екон. наук, доц.

Університет банківської справи НБУ, Київ

СТРАТЕГІЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕЖИТТЄЗДАТНИХ БАНКІВ І ОБСЛУГОВУВАННЯ ПРОБЛЕМНИХ АКТИВІВ

Досліджено умови виникнення нежиттєздатних банків, охарактеризовано сучасні підходи до управління проблемними банками та проблемними активами, визначено стратегічні напрями виведення проблемних банків з ринку, обґрунтовано механізми управління ризиками, що виникають у результаті шоків ситуацій, пов'язаних з системними дисбалансами в банківській системі України та ризиками функціонування нежиттєздатних банків і обслуговування проблемних активів.

Ключові слова: нежиттєздатний банк, проблемні активи, bridge-bank, перехідний банк, страхування депозитів, bad-bank, компанія з управління активами.

Постановка проблеми. Характерною особливістю посткризового розвитку банківських систем багатьох країн світу є збільшення кількості нежиттєздатних банків і підвищення частки проблемних активів. Такий процес в умовах нестабільного зовнішнього та внутрішнього середовища характерний і для України, що свідчить про зниження стійкості банківської системи. Так, у зв'язку з накопиченням у банківській системі негативних тенденцій станом на 01.10.2014 р. 19 банків перебували в стані ліквідації (із них 10 банків було ліквідовано у квітні-вересні 2014 р.), в 10-ти банках функціонувала тимчасова адміністрація, а в 2-х банках у 2013 р. розпочато реорганізацію шляхом приєднання до інших банків.

Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів банківської системи України станом на 01.09.2014 р. склала 11,2%, що на 3,5 п. п. більше, ніж на початку року. Унаслідок збільшення кількості проблемних банків і частки проблемних активів рентабельність капіталу в банківській системі України станом на 01.09.2014 р. становила -4,44%, а рентабельність активів – -0,62%, тобто діяльність банків була збитковою.

Головні причини нежиттєздатності банків і збільшення частки проблемних активів полягають у низькому рівні корпоративного управління та управління ризиками, а також у недосконалості механізмів регулювання та нагляду за діяльністю банків. Цьому також сприяла відсутність або недосконалість методів визначення "проблемності" банку та спеціальних механізмів закриття нежиттє-

здатних банків і роботи з проблемними активами. Крім того, ситуацію ускладнили військові дії, спад виробництва, різке знецінення національної валюти та підвищення валютного курсу, а також зниження доходів населення.

У зв'язку з цим існує нагальна необхідність вивчення світового досвіду управління нежиттєздатними банками та проблемними активами з метою розроблення та запровадження у вітчизняній практиці дієвих механізмів виведення таких банків і активів з ринку, що дозволить підвищити рівень стійкості вітчизняної банківської системи, посилити довіру до банків, мінімізувати витрати та забезпечити належне виконання державою своїх зобов'язань щодо захисту прав вкладників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі питання управління ризиками, що виникають у результаті появи нежиттєздатних банків, і механізми управління проблемними активами банківської системи активно досліджують О.В. Дзюблюк, І.Б. Івасів, В.В. Крилова, В.В. Коваленко, Т.Т. Ковальчук, О.М. Колодізов, І.О. Лютий, С.В. Науменкова, М.В. Ніконова, В.В. Новіков, А.В. Олійник, Т.С. Смовженко, Н.М. Шелудько та інші відомі науковці.

Високо оцінюючи проведені дослідження, слід зазначити, що ціла низка питань управління нежиттєздатними банками та проблемними активами ще залишаються не вирішеними. Це стосується, зокрема, формування механізмів виведення проблемних банків з ринку за участю приватного сектору, вдосконалення інститу-

ційної структури банківського сектору та банківського регулювання і нагляду, діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) тощо.

Мета статті полягає у дослідженні сучасних підходів до управління проблемними банками і проблемними активами та в обґрунтуванні нових механізмів управління ризиками, що виникають у результаті шоків ситуацій, пов'язаних з системними дисбалансами в банківській системі України.

Викладення основного матеріалу дослідження.

У світовій практиці під нежиттєздатним банком розуміють банк, що перебуває під загрозою закриття внаслідок виникнення проблем з ліквідністю та платоспроможністю. Базельський комітет з питань банківського нагляду визначає проблемний банк як банк з низьким рівнем ліквідності чи платоспроможності, який повинен у найкоротші терміни суттєво поліпшити стан своїх фінансів і підвищити якість активів, провести корекцію стратегічного напрямку діяльності, підвищити якість управління ризиками, контролю та рівень менеджменту [12].

Головною ознакою, що свідчить про виникнення у банку проблем, є його неспроможність задовольнити вимоги вкладників і виконати свої зобов'язання через суттєве зниження ліквідності, погіршення якості активів і зменшення капіталу в зв'язку з:

- відсутністю чіткої стратегії діяльності на ринку в конкретних економічних умовах;
- порушенням вимог регулятора, недосконалістю корпоративного управління, ризикованою кредитною політикою, непрозорою структурою власності чи шахрайством;
- різкою зміною ринкової ситуації, економічною та політичною нестабільністю тощо [1, с. 90].

Поява нежиттєздатних банків наражає банківську систему на системні ризики, спричиняє "набіги" на банки та знижує рівень довіри з боку населення та суб'єктів ринку до банківської системи. Тому в усіх країнах проблемні банки перебувають під пильною увагою органів банківського нагляду. Для цього до нежиттєздатних банків застосовують спеціальні механізми визначення неспроможності, мета яких полягає в тому, щоб закрити банк швидко та з мінімальними витратами. При цьому, на думку С. Інгвеса, ключове завдання органів регулювання полягає у стимулюванні акціонерів і незастрахованих кредиторів самостійно нести відповідальність за свої інвестиційні рішення [2].

Разом із використанням загальних підходів до визначення неспроможності (проблемності) банку національні регулятори запроваджують власні критерії оцінки. Відповідно до "Змін до Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства", затверджених Постановою Правління Національного банку України від 03.06.2014 р. № 332, в Україні встановлено додаткові критерії віднесення банку до проблемних:

- невиконання вимог щодо розкриття відомостей про власників суттєвої участі в банку;
- вступ в законну силу звинувачувального вироку щодо дій у фінансовій сфері контролерів і керівників банку;
- невиконання банком без обґрунтованих причин розпоряджень і вимог Національного банку України про усунення порушень банківського законодавства та нормативно-правових актів, ненадання уповноваженим особам інформації, документів та їх копій;
- наявність конфлікту інтересів, про що свідчить інформація про будь-які відносини, що суперечать інтересам банку, а також наявність загрози інтересам вкладників і кредиторів унаслідок суперечностей між орга-

нами управління та акціонерами банку, що негативно впливають на ефективність управління;

- невиконання розпорядження Національного банку України про відсторонення посадової особи банку або заборону власнику суттєвої участі голосувати своїми акціями;

- винесення проти банку судового рішення, виконання якого може негативно вплинути на репутацію банку чи призвести до втрати більше 1% активів.

Основні методичні підходи до роботи з проблемними банками, визначені Базельським комітетом з питань банківського нагляду, полягають у наступному:

- банкрутство банку розглядається як наслідок прийняття надмірного ризику;

- найкращими рішеннями визнаються такі, які можна реалізувати шляхом використання коштів приватного сектору, а не державних коштів;

- державні кошти можуть використовуватися лише у виняткових випадках, наприклад, у разі виникнення системного ризику;

- форму та обсяги державного втручання не слід визначати заздалегідь;

- заходи щодо врегулювання ситуації в проблемному банку слід вживати в найкоротші терміни з метою зменшення витрат системи гарантування депозитів;

- необхідно докласти максимальних зусиль для збереження банку як господарюючого суб'єкта або зберегти його клієнтську базу;

- до всіх акціонерів повинно бути рівне та справедливе ставлення на основі заздалегідь розроблених чітких правил розподілу збитків між акціонерами;

- з метою врегулювання наслідків неплатоспроможності банку для клієнтів, кредиторів та інвесторів необхідно забезпечити високий рівень прозорості та підзвітності процесів реструктуризації чи ліквідації проблемного банку [4, с.178-179].

Ключовим завданням органів регулювання в процесі вирішення проблем нежиттєспроможного банку є своєчасна оцінка, попередження та забезпечення ефективного управління ним. При цьому слід виходити з того, що відповідальність за вирішення проблем лягає як на власників (акціонерів) і керівництво банку, так і на органи регулювання та нагляду, які зобов'язані розробити основні принципи та визначити особливості роботи з проблемними банками. Для цього орган регулювання і нагляду повинен своєчасно виявити перші ознаки "проблемності" банку, вжити адекватні заходи щодо його фінансового оздоровлення, а в разі необхідності – розробити та реалізувати систему заходів щодо реорганізації чи ліквідації банку [1, 3].

Головними завданнями органів регулювання та нагляду в таких ситуаціях є попередження системного ризику та забезпечення стабільності функціонування банківської системи, мінімізація витрат держави, збереження вартості активів проблемного банку, зниження ризику збитків для вкладників і кредиторів, а також своєчасне виконання зобов'язань держави щодо захисту прав вкладників [12]. На початковому етапі органи нагляду повинні докласти зусиль для збереження банку шляхом застосування оздоровчих і коригуючих заходів, а в разі неможливості реабілітації чи збереження банку – прийняти рішення про його закриття або ліквідацію.

Рішення про санацію нежиттєздатного банку, замість відкликання ліцензії та ліквідації, може прийматися лише у двох випадках: 1) якщо банк є системно значущим і його ліквідація може призвести до значних проблем у всій фінансовій системі, або 2) якщо обсяг витрат на виплату відшкодувань вкладникам із Фонду гарантування вкладів перевищує суму витрат на санацію.

У світовій практиці з метою закриття та виведення з ринку нежиттєздатних банків використовують такі механізми:

- злиття та поглинання (Merger and Acquisitions, M&A);
- операції з придбання (прийняття) активів і зобов'язань проблемного банку (Purchase and Assumption Transaction, P&A);
- створення "бідж-банку" (санаційний, перехідний, тимчасовий банк).

Використання механізму M&A відбувається шляхом відкликання ліцензії та припинення існування банку як юридичної особи. В разі застосування механізмів P&A та "бідж-банк" закриття банку здійснюється шляхом припинення банківських операцій.

Розроблені Базельським комітетом з питань банківського нагляду основні принципи закриття банків полягають у наступному:

- органи регулювання та нагляду повинні розробити чіткі критерії для визначення моменту, коли необхідне втручання в діяльність проблемного банку та життя невідкладних заходів;
- при вирішенні проблем нежиттєздатних банків у першу чергу слід використовувати методи, що пов'язані з фінансуванням витрат за рахунок приватного сектору і не потребують додаткових витрат держави;
- проблемні банки повинні оперативно пройти процедуру фінансового оздоровлення або підлягають закриттю, а їх активи необхідно в найкоротші терміни повернути на ринок з метою мінімізації втрат всієї банківської системи;
- в разі закриття банку шляхом злиття, поглинання, придбання активів і прийняття зобов'язань пошук приймаючого банку має здійснюватися на конкурентній основі;
- закриття банку не повинно порушувати рух коштів між позичальниками та кредиторами [12].

Серед механізмів закриття проблемних банків найбільш поширеними є операції M&A та P&A. В Україні до останнього часу для закриття нежиттєздатних банків частіше за все використовувались механізми їх ліквідації шляхом злиття та поглинання.

За результатами досліджень Міжнародної асоціації страховиків депозитів (IADI), за кількістю випадків застосування перше місце посідають операції M&A та P&A, а використання механізму "бідж-банків" лідирує за кількістю переданих активів.

У світовій практиці поняття "бідж-банк" (перехідний банк) використовують для характеристики створеної на певний час фінансово-кредитної установи (зазвичай, банку), що здійснює тимчасове утримання застрахованих депозитів і діючих ("працюючих") активів до моменту їх продажу інвесторам. У "Керівництві для органів банківського нагляду по роботі зі слабкими банками" під "бідж-банком" (bridge-bank) розуміють механізм закриття нежиттєздатного (проблемного) банку, який дозволяє банку продовжувати виконувати свої операції доти, доки не буде прийнято остаточне рішення про його закриття [12].

Головна мета створення та функціонування "бідж-банку" полягає у забезпеченні безперервного здійснення банківських операцій та обслуговування клієнтів, пом'якшенні наслідків закриття проблемного банку, збереженні його активів, а також у захисті інтересів вкладників і зниженні фінансового навантаження на систему страхування вкладів.

Характерною особливістю використання механізму "бідж-банку" є те, що його створення та призначення керівних органів у більшості країн світу перебуває в компетенції системи страхування (гарантування) вкладів. У розроблених Банком міжнародних розрахунків і Міжнародною асоціацією страховиків депозитів "Основних принципах ефективних систем страхування депозитів" зазначається, що "... страховик депозитів чи інший правомочний учасник системи підтримання фінансової стабільності повинен мати повноваження застосовувати гнучкий механізм, що забезпечує виконання банком своїх основних функцій (наприклад, надання вкладникам постійного доступу до їх коштів і продовження клірингової та розрахункової діяльності) шляхом придбання певним фінансовим інститутом активів або прийняття на себе зобов'язань збанкрутілого банку" [8, с. 9].

"Бідж-банк" створюється як новий державний банк. Статусу перехідного він набуває лише після одержання ліцензії на здійснення банківських операцій. Відповідно до механізму функціонування "бідж-банку" із проблемного банку йому передаються застраховані (гарантовані) депозити та "працюючі" активи. Активи та зобов'язання проблемного банку, що не підлягають передачі "бідж-банку", залишаються у розпорядженні ліквідаційної комісії (тимчасової адміністрації) та в подальшому продаються (передаються) компаніям з управління активами (КУА) або підлягають ліквідації згідно з чинним законодавством (рис. 1).

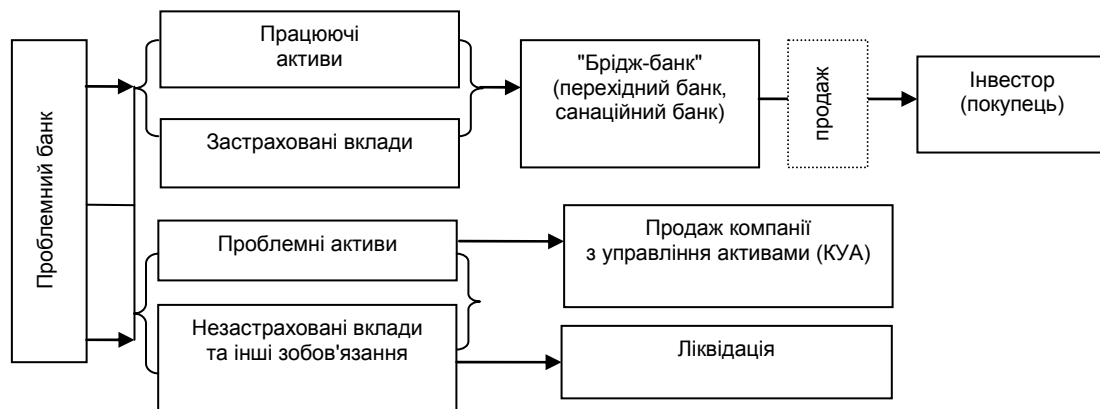

Рис. 1. Порядок здійснення операції "бідж-банк"

Джерело: [3]

У вітчизняному законодавстві основним терміном, що характеризує "бідж-банк", є поняття "перехідний банк", який визначають як державний банк, створений

на певний строк з метою виведення нежиттєздатного банку з ринку шляхом передачі частини його активів і зобов'язань "перехідному банку" з наступним продажем

акцій новоствореного банку інвестору [6]. Тому поняття "санаційний банк", що використовувалось у ранніх редакціях Закону України "Про банки і банківську діяльність", втратило свою чинність.

Метою створення "перехідного банку" є виведення нежиттєздатного банку з ринку шляхом передачі частини його активів і зобов'язань перехідному банку з наступним продажем інвестору.

Відповідно до Закону України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб" рішення про створення "перехідного банку" приймає ФГВФО, який є його фактичним засновником. Для цього ФГВФО вводить до нежиттєздатного банку тимчасову адміністрацію, організує відчуження його активів і зобов'язань і передає їх до "перехідного банку".

"Перехідний банк" створюється у формі публічного акціонерного товариства, а тому його статутний капітал має відповідати мінімальним вимогам до статутного капіталу акціонерного товариства. При цьому слід зазначити, що розмір статутного капіталу "перехідного банку" не впливає на обсяг активів і зобов'язань, які йому передаються із нежиттєздатного банку.

Номинальним власником і управителем акцій "перехідного банку" є ФГВФО, який зобов'язаний забезпечити контроль за його діяльністю, належне корпоративне управління, звітність і контроль, а також безперерйну операційну діяльність і виконання всіх діючих зобов'язань з моменту створення до моменту продажу інвестору.

Створення, реєстрація випуску акцій, державна реєстрація юридичної особи та видача банківської ліцензії "перехідному банку" здійснюються за спрощеною процедурою, визначеною спільним рішенням ФГВФО, Національного банку України та Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку [10].

Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку реєструє випуск акцій "перехідного банку" упродовж одного дня. Після реєстрації державної юридичної особи Національний банк України видає "перехідному банку" банківську ліцензію та генеральну ліцензію на здійснення валютних операцій. У процесі створення "перехідного банку" ФГВФО звільняється від сплати податків, зборів, державного мита, платежів за послуги державних органів тощо.

Відповідно до плану врегулювання проблем нежиттєздатного банку "перехідному банку" можуть бути передані всі або певна частина активів і зобов'язань неплатоспроможного банку. Зобов'язання закладами фізичних осіб нежиттєздатного банку передаються "перехідному банку" в повному обсязі. При передачі зобов'язань ФГВФО повинен забезпечити однакове ставлення до всіх кредиторів неплатоспроможного банку. Однак гарантовані зобов'язання банку закладами фізичних осіб мають найвищий пріоритет і передаються у повному обсязі. При цьому вклади, передані "перехідному банку", гарантуються на тих же умовах, що існували до дня їх передачі.

"Перехідний банк" у порядку правонаступництва набуває всіх прав за переданими йому активами, включаючи й права за договором забезпечення, а також придбає всі зобов'язання боржників за вимогами кредиторів (вкладників) щодо переданих зобов'язань без внесення змін у відповідні угоди.

На "перехідний банк" не поширюються вимоги Національного банку України щодо дотримання обов'язко-

вих економічних нормативів, лімітів валютної позиції, нормативів обов'язкового резервування коштів на кореспондентському рахунку в Національному банку України, а також щодо формування резервів на покриття можливих збитків від активних операцій. Крім того, на час свого існування "перехідний банк" також звільняється від сплати внесків у ФГВФО.

Після завершення процедури створення "перехідного банку", видачі йому банківської ліцензії та передачі активів і зобов'язань ФГВФО підписує з інвестором договір купівлі-продажу всіх акцій "перехідного банку". Цей договір є підставою для реєстрації права власності інвестора на акції "перехідного банку" та здійснення необхідних облікових операцій у депозитарній системі.

Продаж "перехідного банку" інвестору здійснюється за конкурсом або аукціоном на основі реалізації принципу "виведення банку з ринку найменш витратним способом". Початкова ціна продажу банку визначається за методикою, затвердженою ФГВФО. Переможцем конкурсу (аукціону) стає інвестор, який запропонував кращу ціну та взяв на себе зобов'язання привести діяльність "перехідного банку" до вимог банківського законодавства України або приєднати "перехідний банк" до функціонуючого платоспроможного банку.

Кошти від продажу "перехідного банку" надходять на рахунки ФГВФО. В окремих випадках за рішенням виконавчої Дирекції ФГВФО має право надавати приймаючому банку фінансову підтримку у формі компенсації за прийняті зобов'язання. Однак на практиці така процедура ще не застосовувалась.

Банк втрачає статус "перехідного" після виконання інвестором всіх умов договору купівлі-продажу акцій "перехідного банку". Національний банк України впродовж шести місяців з дня втрати банком статусу "перехідного" здійснює за ним банківський нагляд з урахуванням особливостей, визначених нормативно-правовими актами.

Якщо упродовж 3-х місяців з дня створення "перехідний банк" не був проданий інвестору, ФГВФО вносить пропозицію Національному банку України про ліквідацію такого банку.

Таким чином, можна вважати, що регламентовані українським законодавством принципи діяльності "перехідного банку" в цілому відповідають загальноприйнятим у світовій практиці підходам до реалізації ринкових засад врегулювання проблем нежиттєздатних банків на основі створення та функціонування механізму "бідж-банку".

Паралельно з механізмом "bridge-bank" у світовій практиці антикризового банківського управління активно використовують механізм "bad-bank", які часто ототожнюються. Поняття "bad-bank" ("поганий банк", "госпітальний банк", "банк-колектор", компанія з управління активами) характеризує фінансову установу, що створена виключно для придбання та управління "поганими" (проблемними, "токсичними") активами. Мета створення та функціонування "bad-bank" полягає в управлінні активами, що підлягають ліквідації, а також у "очищенні" балансів банків від недіючих активів. Крім того, якщо "бідж-банк" має юридичний статус банку, то "bad-bank" – це компанія з управління активами, яка має статус комерційної організації. Порівняльна характеристика цих понять, завдань і умов їх функціонування представлена в табл. 1.

Таблиця 1. Порівняльна характеристика "брідж-банку" (перехідний, санаційний банк) і "bad-bank" (компанія з управління активами, госпітальний, "поганий" банк)

Характеристика	"Брідж-банк" (bridge-bank)	"Bad-bank"
Мета створення	Запобігання системної кризи та зниження навантаження на систему гарантування депозитів.	Розв'язання проблем, пов'язаних з наявністю на балансах банків "поганих" (проблемних, "токсичних", недіючих) активів.
Мета діяльності	Збереження нежиттєздатного банку.	"Очищення" балансів банків.
Статус	Банк	Компанія з управління активами.
Механізм функціонування	1. Розподіл а активів і зобов'язань проблемного банку. 2. Продаж (передача) працюючих активів і застрахованих зобов'язань "брідж-банку". 3. Пошук інвестора та продаж йому "брідж-банку". 4. "Погані" активи та незастраховані зобов'язання, що залишаються в проблемному банку, списуються.	1. Розподіл активів на "працюючі" та "проблемні". 2. Продаж (переведення) "поганих" активів у "bad-bank" 3. Здійснює управління "поганими" активами.
Об'єкт	Проблемні або нежиттєздатні банки.	Банки, на балансах яких є "погані активи".
Власність	Державна.	Приватна, державна або змішана.
Період функціонування	Короткостроковий (2–3 роки з пролонгацією ще на один рік).	Середньостроковий або довгостроковий.
Досвід використання у світовій практиці	США (1987 р.), Японія (2002 р.), Корея, Тайвань (2005 р.).	США (1988), Швеція (1992 р.), Фінляндія (1993 р.), Німеччина (2009 р.).
Визначення поняття	Банк, який тимчасово утримує застраховані (гарантовані) депозити та "працюючі" активи, передані йому від нежиттєздатного банку, що підлягає ліквідації або продажу інвестору.	Фінансова установа, створена з метою придбання та управління проблемними активами.

Джерело: [3]

Якщо створення "bridge-bank" пов'язане з необхідністю розв'язання проблем нежиттєздатних (проблемних, збанкрутілих) банків, то "bad-bank" створюється з метою "очищення" балансів банків від "поганих" ("токсичних") активів. Крім того, "брідж-банк" створюється винятково на основі державної форми власності, а "bad-bank" може бути як державною, так і приватною установою. Найбільш поширеною формою "bad-bank" є компанія з управління активами (КУА).

Станом на 01.10.2014 р. в Україні функціонувало 10 комерційних установ, яким було передано в управління непродані активи та незадоволені вимоги кредиторів ліквідованих банків. І хоча з юридичної точки зору ці установи не є компаніями з управління активами, виконувани ними функції частково співпадають з функціями КУА.

У проєкті Концепції реформування банківської системи України до 2020 року передбачено можливість створення Національним банком України, ФГВФО і Міністерством фінансів України системного "банку поганих активів" у формі національної компанії з управління активами, до функцій якої буде віднесено придбання проблемних іпотечних кредитів у іноземній валюті. Як передбачається, джерелами фінансування такої КУА можуть бути держава, приватні інвестори та міжнародні фінансові інститути. В середньостроковій перспективі це дозволить зменшити обсяги проблемної заборгованості на балансах банків до 5–8%.

Одним із важливих аспектів реалізації стратегічних підходів до управління ризиками нежиттєздатних банків є використання коштів ФГВФО. Згідно з "Основними принципами ефективних систем страхування депозитів" страховик депозитів повинен забезпечити першочергове виконання всіх зобов'язань перед застрахованими вкладниками [8]. Тому ФГВФО повинен мати в своєму розпорядженні достатню кількість джерел коштів, щоб не лише виконати свої зобов'язання перед вкладниками, а й у разі необхідності надати фінансову підтримку інвестору, який придбає "перехідний банк". До останнього часу основними джерелами коштів ФГВФО були надходження внесків від банків-учасників ФГВФО і короткострокові кредити Національного банку України.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України "Про порядок надання Фонду гарантування вкладів фізичних осіб кредиту або внеску держави на безповоротній основі" від 09.07.2014 р. №251, крім кредиту, ФГВФО тепер може одержувати безповоротні та безпроцентні внески держави.

Внески держави залучаються до ФГВФО у разі: 1) неплатоспроможності ФГВФО; 2) наявності заборгованості за кредитами Національного банку України та держави; 3) виведення з ринку неплатоспроможного банку, зобов'язання якого складають понад 2% зобов'язань банківської системи, за умови, що держава не бере участі у виведенні такого банку з ринку шляхом його капіталізації.

Розмір внеску держави визначається як сума відшкодувань ФГВФО за боргами неплатоспроможних банків. Крім внеску, ФГВФО може одержати від держави кредит у вигляді грошових коштів чи облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) за ставкою в розмірі облікової ставки Національного банку України під забезпечення майбутніми надходженнями до ФГВФО або ОВДП, що належать йому, або в обмін на фінансові векселі ФГВФО.

Підставою для одержання кредиту є звернення ФГВФО до Міністерства фінансів України в разі: 1) якщо обсяг його коштів з початку року зменшився більше ніж на 70% або 2) якщо цей обсяг складає менше 2,5% суми гарантованих відшкодувань з урахуванням надходжень коштів у поточному кварталі.

Відповідно до встановленої процедури Міністерство фінансів України укладає з ФГВФО кредитний договір і перераховує йому кошти (або видає ОВДП) упродовж 14 днів після надходження відповідної заявки [11].

З метою зміцнення ліквідності ФГВФО та поліпшення умов отримання кредитів від Національного банку України постановою Правління Національного банку України від 18.09.2014 р. №587:

- встановлено, що в забезпечення кредиту приймаються ОВДП в розмірі 100% від їх балансової вартості;
- розширено перелік можливого забезпечення кредитів ФГВФО майновими правами за майбутніми надходженнями на поточний рахунок ФГВФО в Національному банку України, в тому числі від спеціального

збору, в розмірі 80% від суми забезпечення з урахуванням процентів за користування кредитом;

- збільшено строки надання кредитів з одного до трьох років.

Слід також відзначити, що кредит у сумі 500 млн. дол. США, який надійшов від Світового банку, був спрямований на поповнення коштів ФГВФО.

У проєкті Концепції реформування банківської системи України до 2020 року з метою вдосконалення роботи з проблемними банками та проблемними активами передбачено:

- підвищення нормативу мінімального регулятивного капіталу та вимог до мінімального статутного капіталу для новостворюваних банків;

- виділення групи системно важливих банків, для яких буде встановлено більш жорсткі вимоги щодо нормативів капіталу та ліквідності, а також запроваджено спеціальні механізми одержання допомоги від Національного банку України в разі виникнення кризових ситуацій;

- розроблення законодавчих ініціатив щодо спрощення порядку консолідації банківського капіталу;

- регулярне проведення стрес-тестування банків (один раз на два роки) на предмет достатності та якості їх капіталу;

- зниження порогового значення розкриття інформації про власників банків, які прямо чи опосередковано володіють частками в банках, з 10% до 2% статутного капіталу.

Висновки за результатами дослідження. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що регламентовані українським законодавством принципи діяльності "перехідного банку" в цілому відповідають загальноприйнятій у світовій практиці підходам до реалізації ринкових засад врегулювання проблем нежиттєздатних банків.

Ефективна реалізація органами регулювання та нагляду таких підходів дозволяє посилити спроможність банківської системи протистояти кризовим явищам і сприяє забезпеченню фінансової стабільності, мінімізації витрат вкладників та інвесторів, а також підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних банків.

Однак проблема нежиттєздатних банків і "недіючих" активів у перспективі залишається актуальною, а тому для її ефективного розв'язання необхідне подальше:

- вдосконалення методик своєчасного визначення нежиттєздатності банків і механізмів їх ефективного виведення з ринку з мінімальними витратами для системи гарантування вкладів населення;

- вдосконалення нормативно-правового забезпечення створення та функціонування "перехідного банку";

- підвищення рівня капіталізації банків шляхом посилення відповідальності акціонерів і власників банків;

- розроблення механізмів і законодавче оформлення діяльності на вітчизняному банківському ринку компаній з управління активами;

- створення більш ефективної системи захисту вкладників шляхом посилення ролі та вдосконалення механізмів фінансової підтримки ФГВФО;

- розроблення системи спеціальних заходів для попередження нежиттєздатності банків і зниження впливу негативних наслідків кризових явищ на фінансову систему в цілому;

- запровадження нових механізмів управління системою значущими банками;

- недопущення "перекладання" збитків акціонерів і кредиторів на державу та обмеження можливості націоналізації банків;

- вдосконалення корпоративного управління в банках.

Список використаних джерел

1. Банковский надзор: европейский опыт и российская практика // под ред. М. Олсена. – М.: Представительство Европейской Комиссии в России, Центральный банк Российской Федерации, 2005. – 372 с. – Режим доступу: <http://www.cbr.ru/today/ms/pk/bankingsupervisioneurussia2005ru.pdf> (дата використання джерела: 25.09.2014).

2. Ингвес С. Необходимость укрепления механизмов урегулирования несостоятельности банков – перспективы с позиции центральных банков / С. Ингвес // Выступление 19.05.2008 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://www.asv.org.ru/documents_analytik/analytics/international/104531/ (дата використання джерела: 28.09.2014).

3. Мищенко В.І. Санайний банк – "бідж-банк" як механізм роботи з нежиттєздатними банками : монографія // В.І. Мищенко, В.В. Крилова, М.В. Ніконова, В.П. Малюков, С.Г. Куліков. – К.: Центр наукових досліджень НБУ, УБС НБУ, 2011. – 119 с.

4. Науменкова С.В. Методологические подходы к управлению проблемными банками / С.В. Науменкова, В.И. Мищенко // Финансовые проблемы и пути их решения: теория и практика. – СПб.: Изд-во СПб. Политехн. ун-та, 2014. – С.177-186.

5. Новіков В. Практика роботи з проблемними активами банків: світовий досвід і реалії України / В. Новіков, В. Крилова, М. Ніконова // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 4. – С.15-21.

6. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб // Закон України від 23.02.2012 р. № 4452-VI.

7. Олійник А.В. Проблеми банки та методи їх врегулювання в механізмі протидії банкрутству / А.В. Олійник // Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. – 2013. Т 18. Вип. 2/3. – С.159-163.

8. Основополагающие принципы для эффективных систем страхования депозитов. Банк международных расчетов. Международная ассоциация страховщиков депозитов. Июнь 2009 г. – 29 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://www.iadi.org/docs/Russian_IADI_BCBS_Core_Principles.pdf (дата використання джерела: 29.09.2014).

9. Положення про виведення неплатоспроможного банку з ринку // Рішення виконавчої Дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 05.07.2012 р. №2.

10. Положення про порядок створення, реєстрації випуску акцій, видачі банківської ліцензії та генеральної ліцензії на здійснення валютних операцій перехідному банку // Рішення виконавчої Дирекції ФГВФО від 20.08.2013 р. №26, Постанова Правління Національного банку України від 20.08.2013 р. №327, Рішення Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку від 20.08.2013 р. №1523.

11. Про порядок надання Фонду гарантування вкладів фізичних осіб кредиту або внеску держави на безповоротній основі // Постанова Кабінету Міністрів України від 09.07.2014 р. №251.

12. Руководство для органов банковского надзора по работе со слабыми банками. Базельский комитет по банковскому надзору. Отчет Группы по работе со слабыми банками. Базель, март 2002 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.budgetf.ru/Publications/Magazines/VestnikCBBR/2002/vestnikcbr09082002/vestnikcbr09082002010.htm> (дата використання джерела: 26.09.2014).

Надійшла до редколегії 30.09.14

В. Мищенко, д-р екон. наук, проф.

Национальный банк Украины, Киев, Украина,

С. Мищенко, д-р екон. наук, доц.

Университет банковского дела Национального банка Украины, Киев, Украина

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К УПРАВЛЕНИЮ РИСКАМИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ НЕЖИЗНЕСПОСОБНЫХ БАНКОВ И ОБСЛУЖИВАНИЯ ПРОБЛЕМНЫХ АКТИВОВ

Исследованы условия возникновения нежизнеспособных банков, охарактеризованы современные подходы к управлению проблемными банками и проблемными активами, определены стратегические направления вывода проблемных банков с рынка, обоснованы механизмы управления рисками, возникающими в результате шоковых ситуаций, связанных с системными дисбалансами в банковской системе Украины и рисками функционирования нежизнеспособных банков и обслуживания проблемных активов.

Ключевые слова: нежизнеспособный банк, проблемные активы, bridge-bank, переходный банк, страхование депозитов, bad-bank, компания по управлению активами.

V. Mishchenko, Doctor of Sciences (Economics), Professor
 Director of the Center of Scientific Research of the National Bank of Ukraine, Kyiv, Ukraine,
 S. Mishchenko, Doctor of Sciences (Economics), Associated Professor
 University of Banking of the National Bank of Ukraine, Kyiv, Ukraine

STRATEGICAL APPROACHES TO THE RISK MANAGEMENT OF NON-VIALE BANKS' FUNCTIONING AND DISTRESSED ASSETS SERVICING

It was researched conditions of non-viable banks appearance, was characterized modern approaches to non-viable banks and distressed assets management, was determined the strategical approaches to withdrawal non-viable banks from the market, was grounded risk-management mechanism in stress conditions as a result of systemic disbalances in banking system of Ukraine and risks of non-viable banks functioning and distressed assets management.

Keywords: non-viable bank, distressed assets, bridge-bank, deposit insurance, bad-bank, company asset management.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014, 10(163): 46-51

УДК 330.1
 JEL Q 000

Л. Молдаван, д-р екон. наук, проф.,
 заслужений економіст України, головний науковий співробітник
 відділу форм та методів господарювання в агропродовольчому комплексі
 ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України", Київ

АГРОЕКОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Проаналізовано досвід розвитку форм господарювання розвинутих країн. Запропоновано шляхи розвитку вітчизняного сільського господарства.

Ключові слова: сільськогосподарське виробництво, продовольча безпека, екологія сільськогосподарських угідь, ощадливе землеробство, еколого-соціо-економічна модель.

До другої половини повоєнного періоду минулого століття серед вчених і політиків домінувала думка, що науково-технічний прогрес у сільському господарстві, його індустріалізація, хімізація, меліорація, з одного боку, та вільний розвиток міжнародної торгівлі продовольством, з іншого, вирішуватимуть глобальну продовольчу проблему, забезпечуючи водночас продовольчу безпеку на національному рівні кожної країни.

Однак з 70-х років почали проявлятися негативні наслідки індустріальних технологій, орієнтованих виключно на економічне зростання. Застосування нав'язаних промисловими компаніями важких машин, токсичних хімічних засобів захисту рослин, антибіотиків, гормонів обумовили техногенне руйнування структури ґрунту і середовища життєдіяльності мікроорганізмів, зниження вмісту гумусу, хімічне забруднення угідь, водних ресурсів, повітря, накопичення шкідливих речовин у сільськогосподарських продуктах. Ці й інші явища змусили економістів розширити економічну теорію сільського господарства. З визнанням, що галузь є водночас процесом виробництва сільськогосподарської продукції і процесом відтворення плодоносної здатності агробіоценозів (сукупності мікроорганізмів у ґрунтового середовищі, що являють собою природну основу організації сільськогосподарського виробництва), прийшло визнання, що продуктом сільськогосподарської діяльності виступають не тільки продовольчі товари і сировина для промисловості, а й екологічні результати, що вимірюються рівнем впливу (позитивного чи негативного) сільського господарства на навколишнє середовище і здоров'я людини.

Здійснення такої політики сприяло збільшенню виробництва сільськогосподарської продукції, однак не тільки не вирішило продовольчу проблему для бідного населення і не зменшило кількість голодуючих, а й породило низку загрозливих для країн і людства в цілому проблем. Інтенсивне використання сільськогосподарських земель, мінеральних добрив і пестицидів, застосування потужної техніки і монокультурне виробництво, зорієнтоване на експорт, особливо негативно вплинули на стан ґрунтів і навколишнє середовище, призвели до зниження родючості земель та саванізації значної їхньої частини в країнах, охоплених так званою "зеленою

революцією". Більше 40% оброблюваних земель розширених шляхом знищення значних площ лісів та осушення болотистих земель, згодом охопили процеси опустелювання.

Усвідомлення масштабів руйнівних наслідків економічної моделі, зорієнтованої на зростання виробництва і максимізацію прибутків без врахування екологічної ціни цього зростання, спонукало до необхідності спільних дій міжнародного співтовариства для їхнього упередження.

Альтернативна еколого-соціо-економічна модель як модель сталого розвитку, що відповідає потребам нинішнього покоління і не шкодить можливостям наступних поколінь задовольняти їхні потреби, офіційного й інституційного статусу вперше набула в документах Конференції ООН з питань навколишнього середовища та розвитку, що відбулася у 1992 р. в Ріо-де-Жанейро. У Порядку денному на XXI століття Конференції багатифункціональність галузі визнана інструментом аналізу і методикою розроблення аграрних політик, зорієнтованих на довгостроковий еколого-економічний розвиток сільського господарства в інтересах кожної людини і людства у цілому. Для реалізації зазначених політик у практичній діяльності прийнятим документом визначені фінансові (державна підтримка виробництва і доходів, створення фондів й інш.), інтелектуальні (наука, технології, освіта), інституційні (структурні формування з контролю за впровадженням) та юридичні (законодавчо-нормативні й інші акти) засоби, комбінацію яких вибирає кожна країна відповідно до своїх умов.

Документи Конференції стали орієнтиром для аграрних політик країн-членів ООН. У 1985 р. Європейська комісія в опублікованій Зеленій книзі про перспективи Спільної аграрної політики акцентує увагу на тому, що модель розвитку сільського господарства, орієнтована на збільшення доходів за рахунок нарощування обсягів виробництва уже несумісна з сучасними реальностями і що субсидування сільського господарства виправдано в контексті соціальної політики і екологічних чинників.

У Регламенті Ради Європи № 797/85 вперше інституалізується термін "агроекологічні заходи". Стаття 19 Регламенту передбачає надання державами-членами ЄС підтримки фермерам, які беруть на себе зобов'яз-